

KENT HAKKININ KORUNMASINDA BİR MÜCADELE ALANI OLARAK ALTERNATİF MEDYA: TAKSİM PROJESİ VE GEZİ PARKI ÖRNEĞİ

A. Fulya Şen*

ÖZET

Günümüzde uygulanan neoliberal politikalar, kentleşme süreçlerini derinden etkilemiş ve sermayenin giderek hegemonyasını kurduğu bir kentleşme dönemini başlatmıştır. Liberal demokrasinin temsil ve katılım konularında yetersiz kalması sonucunda yerel yönetimlerin yurttaş katılımına kapandığı görülmektedir. Temsili demokrasi modeli, çoğunluk kuralına dayanmakta, sadece oy verme yoluyla katılım sağlayarak kararlar üzerinde doğrudan etki için kapalı bir sistem oluşturmaktadır. Demokratik bir tartışma forumu yaratmayı amaçlayan kentsel demokrasi pratiği ise yurttaşlarla etkileşim içinde olmayı gerektirmektedir. Bu çalışmada; kentsel demokrasi, katılımcı yurttaşlık ve kamu yararı anlayışı bağlamında neoliberal kentleşme sürecinin bir parçası olan Taksim Projesi'nin kent yaşamına etkilerine ilişkin olarak alternatif medyanın dinamik bir kamusal alan oluşturma işlevinin tartışılması amaçlanmıştır. Kamusal mekânların sermayenin önceliklerine göre düzenlenmesi, kent yurttaşlarının yerel karar alma süreçlerinden dışlanması ve Taksim'in otobanlaştırılması, yayasızlaştırılması ve betonlaştırılması gibi neoliberal kentleşme pratikleri karşısında haber medyasının kentsel mekânın kullanım ve üretim hakkını elinde bulunduran yurttaşların mücadele alanı olma işlevini yerine getirip getirmemesi bu çalışmanın temel problematiğini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Taksim Projesi ve Gezi Parkı örneği üzerinden alternatif medyanın "kent hakkı" açısından bir kamusal alan yaratma işlevi ve kentsel demokrasiye katkıları tartışılmıştır. Bu amaçla, haber söylemindeki anlam örüntülerini ve ideolojik boyutu ortaya koymak amacıyla nitel çözümleme yönteminden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, kentsel alan, kent demokrasisi, alternatif medya, Taksim Projesi

THE ALTERNATIVE MEDIA AS A STRUGGLE ARENA IN THE PROTECTION OF THE RIGHT TO THE CITY: THE SAMPLES OF TAKSİM PROJECT AND GEZİ PARK

ABSTRACT

Today, neoliberal policies accelerate the period of urbanization that is constructed increasing hegemony of capital and affect deeply processes of urbanization. As a result of inadequate of liberal democracy on representation and participation, it is seen that local governments are unable on participation of citizens. The model of representative democracy relies on a majority rule and enables participation only through voting. Thus, it constitutes a closed system for direct influence on decisions. The practice of urban democracy which aims at creating a democratic discussion forum requires citizens to be in interac-

* Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi

tion. In this study, it is aimed to be debated the function of creating a dynamic public sphere of alternative news media in relation to the effects of Taksim Project which is part of the urbanization process on urban life in the context of urban democracy, participatory citizenship and public interest. The problematic of this study is the function of media as a struggle area of the citizens in the face of neoliberal urbanization practices such as preparing of public spaces in accordance with the priorities of the capital, the exclusion of urban citizens in local decision-making processes and the surrounding of Taksim by highways, intersections, concretes and closing to pedestrians. In this study, it has been discussed the creating function of public sphere of alternative media and its contributions to urban democracy in terms of "the right to the city" by way of the samples of Taksim Project and Gezi Park. In this respect, it has been used the method of qualitative analysis in order to indicate the meanings and the ideological dimensions in the news discourse.

Keywords: Neoliberalism, urban area, urban democracy, alternative media, Taksim Project

GİRİŞ

Cumhuriyet tarihinin ilk planlı alanlarından olan Taksim Meydanı'nın İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 16 Eylül 2011 gün ve 2111 sayılı kararı ile "Be-yoğlu İlçesi Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'ne ait 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Plan Tadilatları" nı kabulü ile yeniden düzenlenmesi gündeme gelmiştir (TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi, 2012). Proje kapsamında Gezi Parkı'na yönelik düzenlemeler sonucunda gelişen olaylar, Türkiye'nin toplumsal tarihine damga vuran büyük bir toplumsal hareketin fitilini ateşlemiştir. Bu çalışmanın odak noktası, kentsel alanların yeniden yapılandırılması sürecinde sembolik ve ideolojik bir anlam kazanan Taksim Projesi ve bu projeye yönelik ortaya çıkan bir kentsel direniş örneği olarak Gezi Parkı protestolarıdır. Bu çerçevede, kamusal mekânların yeniden düzenlenmesi süreçlerine yurttaşların da dahil edilmesinin ve katılımcı bir yönetim anlayışının önemi vurgulanırken Gezi Parkı protestolarına göndermeler yapılacak ve bir kent hareketinin makro bir toplumsal harekete dönüşmesinin taşıdığı bu birikim kentsel demokrasi ve kent hakkı perspektifinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Taksim Yayalaştırma Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin finanse ettiği, Taksim Meydanı'nı araç trafiğinden arındırma ve yayaların kullanımına açma ve meydanın yanında bulunan Gezi Parkı'na AVM ve otel-rezidans kullanımı için Topçu Kışlası'nı yeniden inşa etmek üzere hazırlanmış bir projedir. Meydan düzenlemesi biten projenin dayanağı olan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlar, İstanbul 1. İdare Mahkemesi tarafından 6 Haziran 2013 tarihinde iptal edilmesi dolayısıyla proje de iptal edilmiştir. Ancak, Taksim'de araç trafiğinin yer altına alınması tamamlanmış, 13 Eylül 2013 tarihinde Taksim yayalaştırılmıştır. Proje, Taksim'in bir meydan olma özelliğini kaybedecek olması nedeniyle eleştirilmiştir. Meyda-

nın önemli bir işlevi yalnızca bir ulaşım mekânı olması değil, gösteri alanı olmasıdır (Toplumsal Tarih 2012).

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi, uygulanması planlanan Taksim Meydan Düzenlemesi, Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, günümüz çağdaş ulaşım politikaları, insan-kentli-yaya hakları, afet halinde toplanma yeri olması ve kentsel-toplumsal bellekteki yeri gibi kriterler çerçevesinde yaptığı eleştirel değerlendirmesinde önemli hususlara dikkat çekmiştir. Buna göre, projede gerçekleştirilmesi planlanan ulaşım çözümlerinin ve Topçu Kışlası'nın inşasının İnönü ve Mete Caddeleri ile Gezi Parkı'ndaki tarihi çınar ağaçları kesilmeden gerçekleştirilemeyeceği açıkça görülmektedir. Bu açıdan proje içerdiği sert mekânların fazlalığı ve ağaç kayıpları nedeniyle plan hedeflerinde belirtilen 'yeşil dokunun canlandırılarak peyzaj kalitesinin artırılması ilkesi' ile çelişki içermektedir. Ayrıca, ulaşım ile ilgili hedeflerde, 'tüm ulaşım biçimlerinin birbiri ile entegrasyonundan bahsedilmekte, ancak araç yolunun yer altına alınmasıyla birlikte yine yer altına taşınan toplu taşıma biçimleri ile yayalar da meydandan tecrit edilerek yer altındaki sisteme dahil edilmesi sonucunda meydana var olan yaya sirkülasyonunun tamamen yok olacağı vurgulanmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise, en temel kentli ve yaşam haklarından biri olan engellenmeden, yavaşlatılmadan ve geciktirilmeden "yürümek hakkı" söz konusu düzenlemelerle engellenmekte ve kısıtlanmaktadır. Taksim Meydan Düzenlemesi ile kentlilerin en doğal hakkı olan yürüme ve yaya olarak erişim hakkı taşıtlara öncelik ve ayrıcalık sağlanması amacıyla ortadan kaldırılmaktadır. Proje kapsamında yer alan Taksim Topçu Kışlası'nın inşası fikri, kentsel açık bir alan olan Gezi Parkı'nı kapalı bir hale dönüştürecek olması nedeniyle eleştirilmiştir (2012).

Tüketim ve tüketicilik değerleri üzerinden şekillenen yeni paradigma yeni bir kent ortaya çıkarmakta ve böyle bir kentte kentlilerin yaşamlarını iyileştirmeye; yaşam alanlarını, kamusal binaları ve mekanları kamu yararı doğrultusunda kullanmaya yönelik bir yaklaşım bulunmamaktadır. Merkezî ve yerel yöneticiler, kentlerin çok önem kazandığı bir çağda, girişimcilik yaparak kentlerini küresel sermayeye pazarlamaktadırlar. Bu gidişat sonucu küresel sermaye ve üst gelir gruplarına yönelik bir kentsel mekân tanzim edilirken, alt gelir grupları, emekçiler ve kentin dezavantajlı kesimleri kısaca 'tüketemeyecek' olanlar kentten dışlanmakta, kentsel mekânlar ya soylulaştırılıp/özelleştirilip pahalılaştırılarak erişilemez yapılmakta ya da Taksim gibi otobanlaştırılmaktadır (Uzunçarşılı Baysal 2012). Taksim Dayanışma Platformu yayımladıkları ortak deklarasyonda Taksim Projesi'ni, "araç ve yaya güvenliğini tehdit eden dalış rampaları ve istinat duvarlarıyla, yayaların meydana erişimini engelleyen koridorlaştırılmış kaldırımlarıyla, tarihi bir ortamın görsel ve yaşamsal bütünlüğünü yok eden bir 'yer altı' projesi" olarak tanımlamıştır. Deklarasyonda, şehrin merkezindeki yegâne park alanı olan Gezi Parkı'nın İstanbulluların elinden alındığı, ağaçlar, yürüme, buluşma ve

dinlenme alanlarının betonlaştırıldığı ve ticarileştirildiği vurgulanmaktadır (2012).

İstanbul, 1980'li yılların ortalarından itibaren, neoliberal dil içine sarılmış yasal değişiklikler yoluyla etkinleştirilen ve meşrulaştırılan bir dizi dönüşümün sonucu olarak büyük bir kentsel yeniden yapılanma sürecinden geçmiştir. Mega projelerin planlanması ve uygulanması, büyük gayrimenkul yatırımları ve kent ekonomisi içinde finans ve hizmet sektörünün hâkimiyeti bu değişikliklerden birkadıdır. İstanbul'da 1980'lerden sonra başlayan neoliberal kentleşme süreci, 2000'li yıllarda daha fazla görünür hale gelmiş, derinleşmiş ve yerleşmiştir (Candan ve Kolluoğlu 2008: 12). İstanbul'un en önemli meydanı ve yeşil alanına yönelik olarak doğrudan merkezî hükümetin hazırladığı düzenlemeler karşısında meslek odalarının öncülüğünde oluşturulan Taksim Dayanışması'nın sesi, büyük bir toplumsal hareketi başlatmıştır. Kuşkusuz, Taksim Projesi ve daha özeldede Gezi Parkı'na yönelik düzenlemeler bu toplumsal hareketin çıkış noktasını oluştursa da hareketin gelişim ve yükselme süreci, siyasal iktidarın politikalarına, otoriterleşme eğilimlerine ve Türkiye'deki egemen siyaset anlayışına yönelik bir tepkiyi içermektedir. Neoliberal kentleşme süreci kamusal mekânları dönüşüme uğratmaktadır. Taksim Meydanı'na toplumsal hareketlerin buluşma noktası olma özelliğini kaybettiren, onu yalnızca bir ulaşım alanına dönüştüren ve yayaları yer altına alan bu proje, neoliberal kent değerleriyle uyum içinde işlemektedir. Ayrıca, proje(ler) kamunun katılımı ve onayı ile gerçekleştirilmemiştir. Liberal demokrasinin temsil ve katılım konularında yetersiz kalması ve yerel yönetimlerin yurttaş katılımına giderek kapanması sonucunda kentlerin geleceği üzerinde yurttaşlar değil, sermaye grupları söz sahibi olmaktadır.

İstanbul başta olmak üzere tüm Türkiye kentleri, kapitalist soyut değer ilişkilerinin yönlendirdiği bir özelleştirme hamlesinin mekânı olmuştur. Bu özelleştirme hamlesi, yerleşik ortak kentsel değerlere, yani yaşam alanlarına, meydanlara, parklara, kültürel ve sembolik mekânlara el koyarak ilerlemektedir. Günümüz metropol kentleri, üzerinde kapitalist çelişkilerin yaşandığı yerler olmanın ötesine geçmiş; toplumsal üretim ile özel mülkiyet arasındaki en genel kapitalist çelişkinin bizzat kendisi haline gelmiştir. Bu çelişkinin anlamı, kent halkının elinden yaşadığı evinin, mahallesinin, dükkânının, toplumsal hizmetleri kullanma olanaklarının, geçmiş hafızasının ve gelecek yaşam olanaklarına ilişkin karar verme ve denetleme kanallarının alınması demektir (Gündoğdu 2013: 41). Alpman'a göre (2013: 193), kentleşme yoluyla ortadan kalkan kent ve sokak ve her geçen gün daha da artan yersizlik-yurtsuzluk duygusu, kente yabancılaşmayı olduğu kadar eve, sokağa, mahalleye de yabancılaşmayı beraberinde getirmiştir. Evsizlik ve sokaksızlık içinde biriken öfke, dünyanın birçok yerinde kenti işgal ederek göstermiştir. İşgal etmek, uzun zamandır kademeli olarak ortadan kaldırılan kentin yeniden kente dönüşmesi için gösterilen kolektif bir iradeyi temsil etmektedir.

Gezi Parkı'nda başlayan ve daha sonra bir kent ve halk isyanına dönüşen süreç, kentin ve sokağın geri kazanılması gayreti olarak görülebilir.

Bu çalışmada, Taksim Yayalaştırma Projesi ve kent merkezindeki parkta bir AVM yapılması gibi kent yaşamını yeniden inşa eden bu düzenlemeler karşısında alternatif medyanın kamusal bir sorumlulukla kent yurttaşlarının gündelik hayatını dönüştüren bu düzenlemeleri müzakereci bir yaklaşımla kamunun bilgisine sunup sunmadığı ve bu konu hakkında kamusal bir tartışma yürütüp yürütmediği üzerinde durulmuş; kentsel çatışmanın aktörleri arasındaki gerilim ve uzlaşma dinamiklerini anlamada demokratik bir medya pratiğinin nasıl işleme gerektirdiği sorusuna yanıt aranmıştır. Medya aracılığıyla katılım, bireye çeşitli kamusal alanlarda kendini temsil etme fırsatı sunmaktadır. Yurttaşların fikirlerini, deneyimlerini ve diğer seslerle olan etkileşimlerini paylaşmalarını sağlayan bir medya, demokratik bir kamusal alan yaratmaktadır. Medya alanının kültürü ve ideolojik-demokratik ortamı katılımın düzeyini etkilemektedir. Medyada katılım, medya çıktılarının üretimine ve karar alma süreçlerine katılımı içermektedir. Kurumsallaşmış siyasette ve tüm diğer toplumsal alanlardaki katılım tartışmaları medya katılımı da dahil olmak üzere çok farklı bağlamlarda üretilmekte ve toplumdaki makro ve mikro düzeydeki güç dağılımına odaklanmaktadır. Bu alanlarda bireylerin örtülü veya açık karar alma süreçlerine katılımı ve dışlanması tüm alanlardaki katılım tartışmalarının temelini oluşturmaktadır (Carpentier vd. 2013: 288).

Bu çalışmada, neoliberal kentleşme sürecinin kentsel mekânlar ve toplumsal hafıza üzerindeki etkileri Taksim Projesi örneği üzerinden kamusal tartışma ve müzakereci demokrasi kavramları ekseninde alternatif medyanın bir kamusal alan oluşturma işlevinin tartışılması amaçlanmaktadır. Kamusal mekânların sermayenin önceliklerine göre düzenlenmesi, kent yurttaşlarının yerel karar alma süreçlerinden dışlanması ve Taksim'in otobanlaştırılması, yayasızlaştırılması ve betonlaştırılması gibi neoliberal kentleşme pratikleri karşısında alternatif medyanın kentsel mekânın kullanım ve üretim hakkını elinde bulunduran yurttaşların mücadele alanı olma işlevi bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, alternatif medyanın kent hakları konusunda bir kamusal müzakere/tartışma alanı açarak kentsel demokrasiye nasıl bir katkıda bulunduğu tartışılmaktadır. Haberin anlam örüntülerini ve ideolojik boyutunu ortaya koymak amacıyla nitel çözümleme yönteminden yararlanılmıştır.

1. KENTİN YENİDEN ÜRETİMİ SÜRECİNDE KENTSEL MEKÂNLARIN DÖNÜŞÜMÜ VE "KENT HAKKI"

Modern kent, çelişen çıkarların en önemli çatışma alanlarından biri olmuştur. Bu mücadeleler, sadece kentsel mekânda değil, aynı zamanda kent mekânı üzerinde de verilmektedir. Kent mekânı bu mücadelelere sahne olurken, bu mücadelelerde yer alan toplumsal güçler, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde mekânı yeniden

üretmekte ve dönüştürmektedir. Bu bağlamda, mekânda mekân üzerine verilen mücadeleler, iktidar mücadelelerinin de odağında yer almaktadır. Mekânı denetleyebilmek, bir iktidar mücadelesini gerektirdiği gibi, her iktidar mücadelesinin de mekânı denetlemeye yönelik stratejisinin olması iktidarını sürdürebilmesi için gerekli bir koşuldur. Bu süreçte farklı sınıf, grup ve bireylerin, farklı amaç ve çıkarları, bu temelde ortaya çıkan çelişki ve mücadeleler, sosyo-mekânsal değişiminin maddi temelini oluşturmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde, kentsel çelişki ve değişim sürecinde toplumsal sınıflar, sermaye birikim süreci ve devlet üç temel öge olarak önemli bir role sahiptir (Şengül 2009: 15-16).

Günümüzde kentler; parasal kaos, spekülâtif finans kapital hareketleri, ulusasını şirketlerin küresel konumlanması ve yoğun rekabet gibi belirsiz bir jeoekonomik çevre tarafından karakterize edilmektedir. Bu küresel-yerel düzensizlik bağlamında yerel yönetimlerin çoğu düzenleyici kuralları kırarak ve mekânsal rekabet ortamı yaratarak yatırımları çekmeyi amaçlamaktadır. Bu arada, ulusal refah devleti rejimlerinin kısıtlanması kentlere yeni mali sınırlamalar getirmiş ve büyük bütçe kesintilerine yol açmıştır. Bu süreçte, hızlı ekonomik yeniden yapılanmayla bağlantılı olarak toplumsal problemler ve gerilimler yoğunlaşmıştır. Kent rejimleri politikasında neoliberal programların benimsenmesi ile birlikte bölgesel ittifaklar yapılmış; deregülasyon, özelleştirme, liberalleştirme ve mali tasarrufları genişletme yoluyla yerel ekonomilerin canlandırılması amaçlanmıştır. Kent ve kentin çevresi, önemli bir coğrafî hedef ve çeşitli neoliberal uygulama deneyleri için kurumsal bir laboratuvar olmaya başlamıştır. Neoliberal kent politikaları, kent alanını hem pazar odaklı ekonomik gelişmenin hem de elit tüketim pratiklerinin bir arenası olarak konumlandırmıştır (Brenner ve Theodore 2002: 20-21).

Marksist paradigma içinde kalarak kentin ekonomik süreçlerle ilişkisi üzerinde duran Smith (2002: 431-432)'e göre, tarihsel olarak kentler askerî, dinî, siyasî, ticarî, sembolik ve kültürel yönden kendi tarihî ve coğrafî yapısına ve dönüşümüne bağlı olarak pek çok işlevi yerine getirmektedir. Endüstriyel kapitalizmin gelişmesi ve yayılması ile kentler giderek sermayenin merkezileşmesi yönünde önemli bir aktör haline gelmiştir. İleri kapitalizmin Keynesyen kenti, refah devleti çatısı altında konuttan ulaşım altyapısına kadar kent ölçeği ve toplumsal yeniden üretim arasındaki ilişkinin doruk noktasını temsil etmiştir. Sermaye birikiminin merkezi olan Keynesyen kent, ulusal sermaye için birçok yönden kombine bir refah ve iş alanı olmuştur. Nitekim, 1960'ların sonunda ve 1970'lerde beliren kentsel kriz toplumsal yeniden üretimin krizi olarak yorumlanmıştır. 1970'lerdeki ulusal üretim ve ihracat tanımları 1990'larda yeni bir boyut kazanmış ve ekonomik coğrafyanın eski dili değişmiştir. 1990'ların sonunda küreselleşme ve neoliberal kentleşme arasındaki ilişki tartışılmaya başlanmıştır. Neoliberal devlet, düzenleyici olmaktan daha çok, pazarın ve ileri kapitalist dünya kentlerinde toplumsal yeniden üretimden daha çok kapitalist üretim dürtülerinin giderek yükselişe geçtiği yeni kentleşme sürecinin tam bir aracı haline gelmiştir.

Harvey'e (2011: 410-418) göre, kent yönetimleri girişimciliğe doğru bir değişim süreci içindedir. 1960'lara özgü idari yaklaşım, 1970'ler ve 1980'lerde "girişimci" hareket biçimlerine dönüşmüştür. Son yıllarda gelişmiş kapitalist dünyadan yükselen, ekonomik gelişmede girişimci yaklaşım benimseyen kentlerin pozitif fayda elde edeceğine ilişkin genel bir uzlaşma sağlanmakta ve bu uzlaşma ulusal sınırları ve hatta siyasal partileri ve ideolojileri de aştığı görülmektedir. Kent girişimciliğinin yükselişi, kapitalizmin genel dinamiklerinin Fordist-Keynesçi bir sermaye birikimi rejiminden esnek birikim rejimine geçişinde önemli bir rol oynamıştır. Kentlerin şekleştirelmesi, kentsel süreci siyasî ve ekonomik gelişmenin pasif değil aktif unsuru olarak konumlandırmaktadır. Bu süreçte, farklı amaçlara ve gündemlere sahip çok sayıda aktör, birbirine bağlanmış mekânsal pratiklerin belli bir biçimleniş aracıyla etkileşime girmektedir. Kapitalizm gibi sınıfa bağlı bir toplumda bu mekânsal pratikler belirgin bir sınıfsal içerik kazanmaktadır. Kentsel hayatı yeniden düzenleyen güç, yerel yönetimlerin ve idarenin içinde sadece koordine edici ve kolaylaştırıcı bir rol oynadığı daha geniş bir güçler koalisyonunda yatmaktadır. Kent girişimciliği sınıf ittifakına dayanmakta, bu yeni girişimciliğin en önemli ögesi olarak da kamu-özel ortaklığı karşımıza çıkmaktadır. Bu kamu-özel ortaklığı, belli bir yöredeki koşulları geliştirmeye değil, yerin spekülasyon inşası ile gelen yatırım ve ekonomik gelişmeye odaklanmıştır.

Neoliberalizm sürecinin ve yönetim politikasının kentlerde yarattığı siyasî ve ekonomik yeniden yapılanma, kent sakinlerinin katılıma haklarını olumsuz etkilemiş, kontrol yurttan ve seçilmiş hükümetten ulus üstü şirketlere ve yapılara transfer edilmiştir. Bu bağlamda, neoliberal kentleşme süreçlerine bir cevap olarak kentlilerin daha fazla güçlendirilmesi için "kent hakkı" kavramı popülerlik kazanmıştır (Purcell 2002: 100). Bauman (2006: 29), farklı yerleşim alanlarından gelen insanların yüz yüze görüşebildiği, tesadüfen karşılaşabildiği, birbirine kafa tutabildiği, tartıştığı veya görüş birliğine vardığı, özel sorunlarını kamusal düzleme taşıdığı ve kamusal meseleleri de özel kaygıları haline getirdiği kentsel mekânların sayı ve hacim olarak hızla küçüldüğünü vurgulamaktadır. Purcell (2002: 101), kentsel hakların kent demokrasisine katkılarını, Lefebvre'nin kentsel haklar kavrayışına dayanarak eleştirel bir yaklaşımla incelediği çalışmasında kent haklarının gerekliliği ve katılım hakkından yoksun olmanın problemleri üzerinde durmuş ve kent hakkı kavramının köklerine inerek kentsel katılıma yönelik güncel tehditlere karşı çözümler önermiş ve kent hakkı kavramını güncel sorunlar için tamamlanmış bir çözüm değil, ancak yeni kent politikası için bir açılım olarak ele almıştır. Buna göre, hem kentte hem de kent ötesinde toplumsal, politik ve ekonomik ilişkilerin radikal bir şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu radikal doğanın anahtarı, kentsel hakların kentin karar verme arenasında yeniden çerçevelendirilerek karar verme mekanizmasının devletten kentsel mekânın üretimine doğru yönlendirilmesidir. Lefebvre, sadece devlet kararlarıyla sınırlı demokratik müzakere yerine, kentsel mekânın üretimine katkıda bulunan tüm kararlara katılımı önermektedir. Kent hakkı, kentsel mekânın

üretimini altında yatan güç ilişkilerinin köklü bir şekilde yeniden yapılandırılması gereğini vurgulamaktadır. Kentsel mekânın üretimi üzerine yapılan bu vurgu, liberal demokraside tanımlanan kentsel katılım biçimlerinden açık bir şekilde ayrılmaktadır.

Lefebvre'ye göre, yasal haklar siyasî mücadelelerin ve yurttaşların kolektif iddialarının sonucunda elde edilmiştir. Lefebvre, kent hakkını kentsel alana yabacılaşmama mücadelesi ve toplumsal bağlantı ağlarına katılım olarak görmektedir. Katılım, kent sakinlerinin kentsel alanların üretimini yönetmeleri anlamına gelmektedir. Kent onu yaşamak isteyenlere aittir. Lefebvre'nin kent hakkı kavrayışı, kent halkının kent alanına sahip olmasını içermektedir (Akt. Purcell 2013: 6-7). Harvey'e (2008) göre, kent hakkı bireysel özgürlükten daha çok kent kaynaklarına erişim, başka bir deyişle kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır ve vazgeçilemeyecek haklardan biridir. Bu dönüşüm, kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek için kolektif bir gücün varlığını gerektirmektedir. Kentsel süreçlerin köklü bir şekilde değişmesi yaşam tarzlarında da büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Kentin yanı sıra kentsel yaşam kalitesi de bir meta haline gelmiş; tüketimcilik, turizm, kültüre ve bilgiye dayalı endüstriler kentsel ekonomi politişin önemli boyutlarını oluşturmuştur. Kent hakkı giderek özel çıkarların eline geçmekte ve küçük bir siyasi ve ekonomik elitin arzularına göre kentler şekillendirilmektedir.

Marksist paradigma içinde farklı arayışların ortaya çıkmasıyla birlikte sınıfsal bakıştan kopan ve kentsel süreçleri radikal çoğulculuk çerçevesinde kavramaya çalışan yaklaşımlar, sivil toplumun güçlendirilmesine ve katılım kavramına vurgu yapmıştır. Kamu politikalarının formüle edilmesi, uygulanması ve izlenmesi sürecine yurttaşların doğrudan katılımı tüm dünyada giderek önem kazanmaya başlamış, yurttaş katılımının ideal biçimleri üzerine tartışmalar gündeme gelmiştir. Demokrasinin tüm yurttaşlara açık olması liberal demokrasinin temel ilkesi olmasına rağmen, gerçekte pek çok katılımcı yapı dışlayıcı veya seçici olmaktadır. Forumların kamuya açık olduğu ve geleneksel olarak dışlanmış grupların müzakere ve katılım süreçlerine erişiminin sağlandığı zaman bile -kaynak ve kültürel sermayeden yoksun olmaları nedeniyle- sesleri etkili olamamaktadır. Marjinal grup üyelerinin katılımlarının eşit derecede sağlanması gerekmektedir. Yeniden dağıtım veya toplumsal adalet konusu, müzakereci demokrasi içinde katılım kavramının en çok ihmal edilen yönünü oluşturmaktadır. Süreç üzerine odaklanma sonuçların ihmal edilmesine neden olmaktadır. Temel sorun, katılanların kim olduğu ve bundan kimlerin yararlandığıdır. Müzakereci demokrasi, kamu yararı üzerinde bir görüş birliğine dayanmaktadır. Yerel düzeyde siyasete doğrudan yurttaş katılımının yapacağı katkılar bir Rönesans olarak değerlendirilmekte, katılımcı/doğrudan veya müzakereci demokrasi, hem siyasî meşruiyetin hem de kentsel düzeyde toplumsal adaletin temeli olarak görülmektedir (Silver vd. 2010). Springer (2011)'e göre, kamusal mekânlar, radikal demokrasi prati-

ğinin oluştuğu yerlerdir. Demokrasi sadece yurttaşların bir konuyu tartışmak için toplanmalarını sağlayan değil, aynı zamanda fikirlere itiraz edilebilen mekânlar gerektirdiği için radikal demokrasi ile mekân arasındaki ilişki çok önemlidir. Demokratik bir toplumda tüm toplumsal grupların bir forumu olarak kamusal mekânlara önem verilmesi gerekmektedir.

Bu noktada, kentler isyanların mekânları olarak da ön plana çıkmaktadır. Küresel tüketim kültüründe kentler anahtar bir role sahiptir. Kitle medyasının yükselmesi, ulus ötesi hareketliliğin ve turizmin artması ile birlikte popüler kültürle ve tüketimle ilişkili sembollerin kentler üzerindeki etkisi daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Günümüzde kentteki toplumsal eşitsizlikler siyasette ve eylemde yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Küresel finansal krizler sonucunda ortaya çıkan toplumsal huzursuzluklar ve isyanlar tüm dünyaya yayılmıştır. Arap Baharı, siyasete ve isyanın temsillerine yeni boyutlar getirirken, İngiltere'de 2011 yılında patlak veren kent isyanları da kent alanının merkezinde yaşanmış ve "Occupy Wall Street" hareketi de küresel siyasal söylemin merkezine oturmuştur. Bütün bu toplumsal hareketler ekonomik ve siyasal düzenin bugünü ve geleceği hakkındaki söylemlerin ve temel anlatıların yeniden tartışılmasını sağlamış, marjinal ve görünmez toplumsal ve siyasal aktörlerin siyasal süreçlere erişebilmesi ve katılabilmesi konusunu gündeme getirmiştir. Mekânın ve isyanın şekillenmesinde medyanın kurucu bir rolü vardır. Protestocuların görünürlüğü ve imajı medya tarafından çerçevelenmektedir. Özellikle sosyal medyanın örgütlenme konusunda çok etkili olduğu görülmekte, ayrıca küresel izleyicinin ilgisi de çok kısa sürede bu noktaya çekilebilmektedir. Örneğin, "Occupy" hareketi birkaç gün içinde küresel ölçekte ilgi uyandırmış ve kent ötesi bir fenomene dönüşmüştür. Toplumsal hareketler, kent sokaklarını ve meydanlarını da isyanların mekânları olarak küresel sembol haline getirmektedir. New York'taki Zuccotti Park bunlardan biridir. New Yorkluların çoğunun farkında bile olmadığı bu yer yeni bir sembolik değer kazanmıştır (Georgiou 2013: 117-118). Taksim Gezi Parkı da protestolar sırasında ve sonrasında direnişin, isyanın ve demokrasinin sembolü olarak yeni bir anlam dünyası yaratmıştır.

2. BİR KATILIM ARACI VE KAMUSAL TARTIŞMA FORUMU OLARAK ALTERNATİF MEDYA

Hamelink (2012: 98, 101), Lefebvre'nin kent hakkı kavramından ilhamla temel insan haklarının somut bir örneği olarak "iletişimsel kent hakkı" kavramını tartışmaktadır. İletişimsel kent hakkı, bilgi ve fikir alışverişi yapmak ve öğrenmek amacıyla insanların davet edildiği bir kent çevresi için mimari, mekânsal, psikolojik ve topolojik koşulların oluşturulmasını ve özerklik, güvenlik ve özgürlüğün güvence altına alındığı bir kent ortamını temsil etmektedir. Bir anlamda, iletişimsel kent hakkı örgütlenme ve kültürel hayata katılım gibi diğer insan haklarını da beraberinde getirmektedir. Kentin alışveriş merkezleriyle kuşatılması, iletişimsel

kent kavramı için uygun koşulların sağlanmasını engellemektedir. Kentin içindeki özel alanlar ifade özgürlüğüne ciddi sınırlamalar getirmektedir. Kent alanlarının birbirinden ayrıştırılması, kentlilerin birbirleriyle sohbet etmesini de engellemektedir. Kentsel çatışmanın tırmanmasını önlemek için gerekli olan iletişimsellik koşulları kentlilerin kolektif sorumluluğundadır ve iletişimsel kentin geliştirilmesi buna bağlıdır. Eğer kentler insanlığın kolektif geleceği ise kentsel çatışmaların yönetimi için yaratıcı çözümler bulunması gerekmektedir. Bunun yolu, konuşma edimini kolaylaştıracak şekilde kentsel mekânları geliştirmektir.

İletişim, yurttaşlık hakları için mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. İletişim hakları söylemi, iletişim araçlarının ve bilginin metalaştırılması karşısında bir karşı-hegemonik tepkiyi temsil etmekte ve şeffaf bir demokrasi kültürünün oluşması için anaakımın ötesinde canlı ve çoğulcu bir kamusal alan, farklılıklara ve azınlıklara saygı ve yurttaş katılımını destekleyen medya girişimlerine vurgu yapmaktadır (Cammaerts 2007: 5). Curran'a göre (1991: 30, 47-52; 2002: 240), demokratik bir medya sisteminin temel şartı, toplumdaki tüm anlamlı çıkarların temsiline alan açmaktır. Bunun için kamusal katılım kolaylaştırılmalı, yurttaşların kamusal tartışmalara katkıda bulunması sağlanmalı ve kamu politikaları şekillendirilmelidir. Kısaca, medyanın merkezi rolü demokratik süreç içinde rakip çıkarların eşitlikçi bir şekilde müzakere edilmesini sağlamaktır. Devletten ve pazar güçlerinden bağımsız bir medyanın kamu çıkarlarını gözetebilmesi mümkün olacaktır. Pazar sisteminin en önemli kusurlarından biri, ideolojik ve kültürel çeşitlilik içinde bir daralmaya yol açması ve medyayı ekonomik sisteme bağımlı hale getirmesidir. Serbest piyasa yaklaşımı geniş toplumsal çıkarları ana medyadan dışlamaktadır. Çoğulcu bir medya, kamusal tartışmaya geniş bir sosyal erişim sağlamalı, aktivist azınlıkların ve farklı topluluk üyelerinin politika önerilerini içermeli ve sivil toplumun farklı seslerini temsil etmelidir.

Çoğunluğun katılımından daha çok egemen sınıflarla meşgul olan mevcut medya pratiği ve etiği, hem toplumda hem de zihinlerde açık bir kamusal alanın bulunmayışının bir göstergesidir. Kamusal söylemin biçimlendirilmesinde önemli bir aktör olan medya, hükümetle halk arasındaki bu alanda yer almaktadır. Sahici bir kamusal alan siyasetçilerin ve gazetecilerin dar bir alanı değil, devletle özel yaşam arasında yer alan devasa bir alandır. İlke olarak, bu alana sadece medyanın eşik bekçileri değil, her yurttaş girebilmelidir. Tam bir kamusal alanda her yurttaş birer olgu toplayıcısı ve fikir savunucusu olabilmeli ve günümüzde gazetecilerin temel görevi gibi görünen şeyleri yapabilmelidir (Peters ve Cmiel 1997: 276-278). Carpentier (2007:87-89), katılım kavramının son derece akışkan ve tartışmalı bir kavram olduğunu ve iletişim çalışmaları içinde medya katılımının önemine ve medyanın rolüne odaklanırken medyada katılım ile medya aracılığıyla katılım arasındaki ayrıma dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Medyada katılım, medya profesyoneli olmayan kişilerin medya çıktılarının üretimine (içerikle ilgili katılım) katılımını ifade etmektedir. Bu tür medya katılımı, yurttaş-

ların günlük yaşamla ilgili mikro alanlarda aktif olmasına olanak sağlamaktadır. Mikro katılım formları, yurttaşların demokratik veya sivil tutum benimsemelerine izin vermesi ve böylece makro katılımı güçlendirmesi açısından önemli kabul edilmelidir. Özellikle, alternatif medyanın katılım biçimlerini daha derinleştirdiği ve organize etmede daha başarılı olduğu kanıtlanmıştır. Medya aracılığıyla katılım ise kamusal alanda kendini temsil etme ve kamusal tartışma için geniş fırsatlar sunmaktadır. Medya, siyaset için önemli bir mücadele alanıdır.

Anaakım medya tarafından gerçekleştirilen içerik üretim ve sunum faaliyetlerinden bir şekilde farklılaşan çeşitli uygulamaları açıklamak için yurttaş medyası, sivil toplum medyası, halk gazeteciliği, açık yayıncılık, katılımcı medya, etkileşimli gazetecilik, bağımsız medya, muhalif medya, radikal medya, alternatif medya gibi çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Alternatif medyaya dair tanımlayıcı girişimlerin ortak vurgu noktası okuyucuyla etkileşim, katılımcılık ve ticarileşme karşıtlığıdır. Bu bakımdan medyanın alternatif olmasının temel göstergeleri; yayın yapmaya yönelik temel motivasyon kaynağının kâr olmaması, medya içinde örgütsel olarak hiyerarşiden uzak, yatay, eşitlikçi ve katılımcı bir yapılanmaya sahip olmak, sosyal sorumluluk anlayışı gütmek ve kamusal alandan dışlanmış olan ve/veya azınlıkta kalan kesimlerin kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamak olarak sayılabilir (Taylan 2012: 12-14).

Alternatif medya sistemleri, kamu yararını koruyan, topluluk haklarını savunan ve ticari olmayan yapısıyla demokrasilerde önemli bir alan açmıştır (Napoli and Aslama 2011). Başaran (2010: 263), alternatif medyanın özelliklerini şu şekilde belirtmiştir: "Daha eşitlikçi ve demokratik bir toplumsal yapılanmaya yönelik mücadelede yer almak, sunulan içeriğin politik, sosyal ve kültürel düzeylerde radikal olması, egemen medya tarafından bilerek görmezden gelinen, insan hayatının her alanına dair bilgiyi üretmeye katkı ve bu tür bilginin sunumu ve yaygın kullanıma girmesi için uygun bir platform sağlamak, bilgi üretim sürecinde hiyerarşik yapılanmaya karşı çıkmak ve profesyonel-amatör ayrımı yapmamak, içerik üretiminde ve sunumunda hiyerarşik yapılanmadan uzak, yatay, eşitlikçi ve katılımcı bir yapılanmaya sahip olmak, ticari olmamak, piyasa ilişkileri dışında olmak, ticari faaliyetlerle asla bağı olmadan kendi maliyetlerini karşılayabilmek, iletişim sürecinin ve bunun sonucunda üretilen bilginin ticarileşmesine karşı mücadele vermek."

Lievrouw'a göre (2012: 472-483), son otuz yılda medya ağlarındaki yoğunlaşma ve bilgi teknolojileri yeni iletişim türlerinin oluşturulmasını da beraberinde getirmiş ve izleyicilerin medyayla olan ilişkisi yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Büyük kurumsal aktörler halen varlığını sürdürse de onların pazardaki varlığı ve iş modelleri insanların zamanını, parasını ve dikkatini çekmeye yönelik bir dizi rekabet tehdidi altındadır. Medya izleyicileri ve tüketicileri de birer medya kullanıcısı ve katılımcısı olarak farklı medya çevreleri içinde konumlanmıştır. Bu

değişen manzara özellikle aktivistler, diğer siyasal ve kültürel gruplar arasında etkileşim ve ifade ortamı yaratmıştır. Böylece web siteleri, mobil telefonlar, videolar, bloglar ve sosyal medya görünürlüğü artıran ve farklı sesleri duyuran paylaşım araçları olarak alternatif bir medya ortamı oluşturmuştur. Ayrıca, bu yeni medya ekolojisi sosyal eşitsizliklere odaklanarak bir dayanışma ve ifade özgürlüğü alanı açmıştır. Bu süreçte, katılım bir anahtar kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Alternatif veya aktivist medya olarak da tanımlanan bu yeni medyanın temel özelliği siyasal, sosyal ve kültürel hareketlerin önemli bir taşıyıcısı olmasıdır. Alternatif ve aktivist medya kapsam (scope), duruş (stance) ve eylem (action) olmak üzere üç temel tema üzerinde yükselmektedir. İlk temaya göre, aktivist projelerin ölçeği kısıtlıdır, çünkü katılımcılar azınlık bir gruptur. İkinci olarak aktivist medya, egemen kültürden ve anaakım toplumsal değer ve inançlardan ayrılmaktadır. Üçüncü tema ise aktivist medyanın bir eylem olmasıdır. Aktivist projeler katılımcılar tarafından sosyal değişimi gerçekleştiren eylemler olarak görülmektedir.

Toplumsal hareketler, insan hakları grupları, çevreci gruplar ve emek örgütleri gibi topluluklar internet medyasının sunduğu olanaklardan yararlanarak kendi web sitelerini oluşturmakta ve tartışma grupları, videolar ve eleştirel makaleler yoluyla egemen yapıya karşı direnişlerini ortaya koymaktadır. Anaakım medyadan ve sermaye ilişkilerinden bağımsız dijital medyanın yeni biçimlerinin gelişmesi aktivist medya projelerinin gelişmesini sağlamış ve politikanın dünyasını değiştirmiştir (Croteau ve Hoynes 2014). Waltz'a göre (2005: 3-4), alternatif ve aktivist medya mutlaka aynı şey demek değildir. Aktivist medya adından da anlaşılacağı gibi aktif toplumsal değişimin içinde yer almak için okuyucularını teşvik etmektedir. Aktivist medya, gönüllülük esasına dayalı olarak temel eylemleri ve bir siyasi felsefeyi savunmayı içermektedir. Alternatif medyanın en önemli özelliği ise anaakım kültüre karşı olmasıdır. Alternatif ve aktivist medya ekonomik değişimler ve her türlü aleni veya gizli baskı gibi toplumsal durumlara bir cevap bulmakta ve anaakıma karşı bir anlatı üretmektedir.

Atton (2002), önerdiği alternatif ve radikal medya kuramını siyaset ve direniş medyasıyla sınırlamamış, sanatsal ve edebi medyayı kapsayan yeni kültürel formları da alternatif medya kapsamında geliştirmeyi hedeflemiştir. Chomsky de alternatif medya ile devlet veya kurumsal kontrole karşı yurttaş kontrolünden bahsetmektedir (Akt. Atton 2002). Böyle bir kontrol sadece kurum etkisinden özgür olmayı değil, aynı zamanda kamu yararı olan konuları yayımlamayı ve bunların üretimine yurttaşları dahil etmeyi de içermektedir. Atton, alternatif ve radikal bir medya modelini kurarken iletişimin sosyal bir süreç olarak nasıl inşa edilmesi gerektiği ve radikalın ne olduğu üzerinde durmuş, alternatif medyayı ticari olmama ve katılımcı bir temele dayanma gibi yönleriyle karakterize etmiştir. Toplumsal ilişkilerin radikal iletişim süreçleri aracılığıyla dönüşüme uğraya-

çağı bu medya modelinde haber üretim ve dağıtım süreçleri anaakım medyadan farklılaşmış, karşı-hegemonik bir alternatif kamusal alan yaratmıştır (2002).

Sandoval ve Fuchs (2010: 145), literatürde katılımcı, kolektif, yatay örgütlenme ve ticari olmayan finansman yapısıyla tanımlanan alternatif medyanın alternatif bir toplum vizyonu kapsamında ele alınması ve eleştirel bir toplum kuramına dayanması gerektiğine vurgu yaparak eleştirel bir alternatif medya kavrayışı getirmişlerdir. Buna göre, eleştirel bir medya olarak alternatif medya, medya aktörleri (üreticiler ve alıcılar) ile medya yapıları (ekonomik ürün biçimi, medya içeriği, medya teknolojileri ve kurumları, vs.) arasındaki diyalektik bir ilişki anlayışı üzerine kurulmalıdır. Bu diyalektik medya anlayışına dayanan ideal-tip alternatif medya modeli kapitalist kitle medyasından aktör ve yapı düzeyinde farklılık göstermektedir. Yapısal düzeyde ideal tipte bir alternatif medya ticari olmayan medya ürünlerini ve ideolojik bir içerik yerine eleştirel bir içeriği sağlamalıdır. Aktör düzeyinde ise, ideal alternatif medya üretici ve tüketici arasındaki ayrımı kaldırmalı ve onları medya içerikleri üretim sürecinde birleştirmeli ve eleştirel bir medya içeriği üretmelidir.

Fuchs (2010), alternatif medyayı Marksist kuram çerçevesinden -Marx'a göre, basının özü ticarî değil, eleştireldir- değerlendirerek eleştirel medyanın karşı-kamusal alan olma yönüne dikkat çekmektedir. Alternatif medya, toplumsal hareketlerin ve siyasal tartışmaların tartışılmasını sağlayan bir alternatif kamusal alan yaratarak muhalif bir rol üstlenmiştir. Muhalefet olmazsa demokrasi de olamayacağı anlayışından hareketle, karşı-kamusal alan eleştireliliği sağlaması, siyasal ve düşünsel tekelleri kırması açısından olumlu ve zorunludur. Buna göre, alternatif medya sadece alternatif medya pratikleri olarak anlaşılmalı, aynı zamanda eleştirel bir medya olarak egemen toplumu da sorgulamalıdır. Bu yönüyle alternatif medya; medya üretimi, yapısı, içeriği, dağıtımı ve alımlamasına ilişkin egemen kapitalist anlayışa meydan okuyan bir kitle medyasıdır. Alternatif medya, elit gazetecilik anlayışından farklı olarak sıradan yurttaşın da gazeteci olabildiği yurttaş gazeteciliği pratiğini de üretmektedir. Bu gazetecilik türü özellikle protesto hareketlerinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Gezi Parkı protestoları, kendi medyasını yaratarak yurttaş gazeteciliği pratiğini etkili kılmıştır. Gezi Parkı protestoları sırasında siyasal iktidarın bir aracı haline gelen anaakım medya, aynı dili ve başlıkları kullanmış, iktidara karşı mücadeleyi bir çarpıtma ve manipülasyon anlatısı içinde kurmuştur. Polis şiddetinin yoğun olarak yaşandığı, direnişin geniş bir tabana yayıldığı ve yükselmeye başladığı ilk anlarda CNN Türk'ün bu protesto olaylarını haber yapmaması ve bunun yerine penguen belgeseli yayımlaması büyük tepkilere yol açmış ve aynı anda sosyal medya paylaşımları zirveye çıkmıştır. Ayrıca, anaakım medyanın bir oto-sansür refleksi içinde protestoları değersizleştiren bir dil kullanması ve nicelik yönünden de düşük yoğunluklu haber yapması anaakım medyanın kamu nezdinde

sorgulanmasını ve tartışılmasını beraberinde getirmiş, medyanın kamusal vicdana ve sorumluluğuna yönelik bir güven bunalımı yaratmıştır. Bu nedenle, eylemciler birer yurttaş gazeteci olarak topladıkları bilgileri paylaşmak üzere çeşitli medya platformları oluşturmuşlardır. Facebook ve Twitter gibi sosyal medya araçlarının yanı sıra metinleri ve fotoğrafları derleyen web siteleri alternatif medya örnekleri olarak direnişin dinamizmini canlı tutmuştur. Gezi Parkı protestoları sırasında alternatif haber medyası haber yayma işlevini yerine getirmiştir. Yurttaş gazeteciliği aracılığıyla tüm gelişmeler canlı olarak iletilmiştir. Ayrıca, alternatif medya geleneksel medyaya bağımlılığı azaltması bakımından da önemli bir mecra olmuştur.

3. ALTERNATİF MEDYADA TAKSİM PROJESİ VE GEZİ DİRENİŞİ HABERLERİ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin finanse ettiği ve Kalyon İnşaat (1) tarafından inşa edilen ve Taksim Meydanı'nın yanında bulunan Gezi Parkı'na AVM, otel ve rezidans yapılması için Topçu Kışlası'nı yeniden inşa etmek üzere hazırlanmış bir proje olan Taksim Yayalaştırma Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nde 16 Eylül 2011'de alınan bir kararla kabul edilmiştir. Meydan düzenlemesi biten projenin dayanağı olan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların şehircilik ilkelerine, koruma kurul kararı ilkelerine ve planlama esaslarına uygun olmaması nedeniyle İstanbul 1. İdare Mahkemesi tarafından 6 Haziran 2013 tarihinde oybirliğiyle iptal edilmesi dolayısıyla proje de iptal edilmiştir (2). Ancak, Taksim'de araç trafiği yer altına alınması tamamlanmış, 13 Eylül 2013 tarihinde Taksim yayalaştırılmıştır. Bu proje için birçok sivil toplum kuruluşu ve meslek odası eleştirilerde bulunmuştur. Eleştiriler, bu projenin bir yayalaştırma projesi değil de bir kimliksizleştirme projesi olduğu yönündedir. Ayrıca, projenin çağdaş meydan düzenleme ve ulaşım planlama kurallarına uygun yapılmadığı ve Meydan'a yaya erişiminin zorlaşacak olması başka bir olumsuz nokta olarak vurgulanmıştır. Ayrıca, bu plan kapsamında yapılması önerilen Topçu Kışlası'nın kentin ender yeşil alanlarından biri olan Taksim Gezi Parkı'nı yok edecek olması ise başka bir olumsuz unsur olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda, yurttaşların gündelik hayatını ve kentle olan ilişkisini büyük ölçüde değiştirecek olan böyle bir kentsel tasarımın alternatif medyada nasıl tartışıldığı ve kamusal müzakereye açılıp açılmadığı bu çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Alternatif medyanın Taksim Projesi'ne ilişkin yaklaşımını, başka bir ifadeyle haberin merkezine kentin kendisini, kentsel hakları ve kent yurttaşlarının taleplerini alma biçimi ortaya koyularak alternatif medyanın kentsel haklar, kamu yararı ve yurttaş katılımı gibi demokratik değerlere yaklaşımı ve kamusal sorumluluk anlayışıyla hareket edip etmediği tartışılmaya çalışılmıştır.

Taksim'de Gezi Parkı'nın bir kısmının tahribatı ve kalan kısmının da kışla ortasında kalıp halkın kullanımının engelleneceği, pek çok ağacın kesileceği ve yaya-

laştırma kapsamındaki bölgenin kışlaya dahil edilmesiyle birlikte Taksim Meydanı'nın kullanım alanının iyice daralıp bir daha gösteri ve miting yapılamayacak hale gelmesi, İstanbul'da kentlin ortasında, Taksim-Mecidiyeköy-Şişli arasında artık büyük bir park alanının kalmayacak olması gibi gerekçelerle Taksim Projesi'ne yönelik tepkilerin artması ve sonrasında yerel ve merkezî yönetimin ısrarcı tutumu 28 Mayıs 2013 tarihli Gezi Parkı olaylarını başlatan süreci hazırlamıştır. Gezi Parkı protestoları, daha ayrıntılı olarak ele alınması gereken bir toplumsal hareket olduğundan bu çalışma kapsamında sadece hareketin başladığı ve ivmesinin yükseldiği ilk günleri (28 Mayıs-1 Haziran 2013) incelemeye dahil edilmiştir. Buna göre, Proje'nin onaylanma tarihi olan Eylül 2011'den Gezi olaylarının kitleselleşmeye başladığı tarih olan 1 Haziran 2013 tarihine kadar olan süreçte çıkan haberler incelenmiştir. Alternatif medyayı temsil eden örnek olarak *Bianet* haber sitesi araştırma kapsamına alınmıştır. Taksim Projesi örneğinden yola çıkılarak alternatif medyanın kent sorunlarına, iktidar-sermaye-kent ilişkisine ve kentli haklarına daha duyarlı ve kamusal müzakereyi önceleyen bir yaklaşım içinde olduğu varsayımından hareket edilmiştir.

Bianet'te yer alan "Taksim Yayalaştırma Projesi" ile ilgili haberler; temalar, durum tanımlayıcısı olarak seçilen aktörler, kent haklarına ve kentsel demokrasiye vurgu açısından incelenmiştir. Çalışma kapsamında hangi aktörlerin görüşlerine yer verildiği ve kentsel düzenlemelere ilişkin olarak kamu yararını ön planda tutan eleştirel ve müzakereci bir dilin kullanılıp kullanılmadığı ortaya koyulmuştur. *Bianet*'in 17 Ekim 2012 tarihli "*Projeyi Çekin, Konuşalım*" başlıklı haberinde, ilk etabı uygulanmaya başlayan Taksim Projesiyle ilgili olarak İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş'a seslenen Taksim Platformu'nun tartışma çağrısına yer verilmiştir. Ayrıca, 5 Kasım 2012 tarihli "*Taksim İçin Taksim'de Nöbet!*" başlıklı bir diğer haberde ise, Taksim Projesi kapsamında Tarlabaşı-Harbiye arasının trafiğe kapanması nedeniyle projeye tepki olarak Taksim Dayanışması tarafından başlatılan ve çeşitli sivil toplum örgütleri ile yoldan geçen yurttaşların da katıldığı nöbet eylemi ve Taksim Platformunun İstanbul Büyükşehir Belediyesine yönelttiği sorular konu edilmiştir. Bu haber metinlerinde, yerel yönetimleri müzakereye davet eden sivil toplum ön plana çıkartılmakta ve kamusal tartışma ortamı yaratılmaktadır.

Haber metinlerindeki kamusal müzakere ve katılımcı demokrasi perspektifini ortaya koyabilmek için haberde kimlerin sesine öncelik verildiğini görmek önemlidir. Bu çerçevede, müzakere etme ve kentsel demokrasiyi inşa etme potansiyeli açısından alternatif medya bir kamusal alan işlevi görmektedir. *Bianet*'in 17 Mart 2012 tarihli "*Proje Dursun, Meydana Özgürlük*" başlıklı haberinde Taksim Dayanışması adı altında bir araya gelen meslek örgütleri, sendikalar, kent-mahalle dernekleri ve çevre örgütlerinin Taksim Meydanı için düşünülen yayalaştırma ve Gezi Parkı'nda Topçu Kışlası yapılması projelerine karşı çıkmak için bir araya geldiği belirtilmekte; Proje'nin "betonlaştırma, insansızlaştırma ve kimliksizleş-

tirme" projesi olduğunu vurgulayan sivil toplum örgütlerinin Taksim'e sahip çıktıklarını duyurdukları deklarasyon metnine yer verilmiştir.

Bianet'in 29 Ocak 2012 tarihli haberinde "*İstanbulcular Taksim Kürsüsü'nde*" başlığı ile halkın görüşlerine öncelik verilmiş, Kent Hareketleri öncülüğünde bir araya gelen mahalle dernekleri ve sivil toplum örgütlerinin Taksim Gezi Parkı'nda kurdukları açık kürsüde "demokratik bir kent yönetimi" talepleri dile getirilmiştir. 6 Şubat 2012 tarihli "*Taksim Gezi Parkı Tescillensin*" başlıklı haberde de yine sivil toplumun sesi duyurulmuş ve mimar, şehir plancıları ve kentine sahip çıkan İstanbulluların, Topçu Kışlası yapılması planlanan Taksim Gezi Parkı'nın kültür varlığı olması için tescil başvurusu yaptığı belirtilmiştir. Taksim Meydanı'nın tarihçesiyle kentlilerin ortak hafızasında bir anı mekânı olduğu ve bu yüzden meydan ve çevresinin dikkatle korunması gerektiği vurgulanmıştır. Sivil toplum örgütlerinin ve yurttaşların Taksim Meydanı için verdikleri mücadele alternatif medya üzerinden yürütülmüştür. Proje'nin kent halkı için yaratacağı olumsuz sonuçlar ve Taksim'in yeniden düzenlenmesinin kentin dokusunda yaratacağı değişiklikler alternatif medyada tartışılmıştır. Haber metinlerinde siyasetçiler ve yerel yöneticilerden daha çok yurttaşların ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine öncelik verilmiştir.

Gezi Parkı protestolarını hazırlayan olay örgüsü ilk olarak 27 Mayıs 2013 tarihinde başlamıştır. Gezi Parkı'nda ağaçların sökülmesi için Belediye ekiplerince yapılan çalışmaların başlamasıyla birlikte Taksim'deki projelere karşı bir araya gelen çok sayıda meslek odası ve dernekten oluşan Taksim Dayanışması platformunu oluşturan topluluk iş makinelerini durdurarak ağaçların sökülmesini engellemiş ve gece boyunca nöbet tutmuştur. 28 Mayıs 2013'te sosyal medya aracılığıyla durumdan haberdar olan birçok kişi ağaçların sökülmesini ve Park'ın yıkımını engellemek için orada toplanmıştır. Topluluğa polis müdahale etmesi ve bazı ağaçların sökülmesiyle birlikte gerilim tırmanmıştır. Yıkımın engellenmesi amacıyla çadırlar kurulmuş ve nöbet tutulmaya başlanmıştır. 30-31 Mayıs 2013 tarihlerinde polis çadırlara müdahale etmesi ve yoğun biber gazı kullanması bir toplumsal hareketi başlatmıştır. 1 Haziran 2013 tarihinde ise İstanbul Anadolu yakasında toplanan binlerce kişi Boğaz Köprüsü'nü yürüyerek geçmiş ve Taksim'e ulaşmıştır. Bu süreçte polis müdahalesi yoğun bir biçimde devam etmiştir. Yabancı haber kanalları Türkiye'deki olayları canlı yayında aktarıırken, Türkiye'deki haber kanalları olağan yayın akışlarına devam etmişlerdir. CNN Türk'ün gösterdiği penguen belgeseli medyaya yönelik tartışmaları gündeme getirmiş ve "penguen" direnişin ironik bir sembolü olmuştur. Gösteriler tüm Türkiye'ye yayılarak devam etmiştir (3).

Bianet'te yer alan 28 Mayıs 2013 tarihli ve "*Gezi Parkı İçin Nöbetteyiz*" başlıklı haberde Gezi Parkı'nda bulunan grupların iradesi ve direniş amacı vurgulanmıştır. 30 Mayıs 2013 tarihli bir haber ise "*Ekolojistlerden Gezi Yıkımına Tepki*" başlığı ile

verilmiştir. Bu haberde Taksim Gezi Parkı'ndaki yıkıma karşı çıkanlara polisin biber gazıyla saldırması, yeni dikilen fidanların sökülerek çöp kutularına atılmasına ekoloji örgütlerinin tepki gösterdiği belirtilmektedir. 1 Haziran 2013 tarihli haberlerde direnen grupların Taksim'de yoğunlaşması ile şiddet dozu artan polis müdahalesinden ve diğer kentlere yayılan direniş dalgasından söz edilmektedir. Haber içeriklerinde eylemcilerin durum tanımlarına ve tanıklıklarına başvurulması da haberin kuruluşunda ayırıcı bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Olayın aktörlerinin gözünden haberin verilmesi bir toplumsal harekete ilişkin anlam örüntülerinin kurulması, egemen haber söylemini ve iktidarın dilini kırması açısından önemlidir. Ayrıca, ele alınan tarihlerde yayımlanan fikir ve değerlendirme yazıları da siyaset yapımında bir müzakere ortamının önemine vurgu yapmaktadır. Alternatif medya olarak Bianet'in bir toplumsal hareket olarak Gezi Parkı protestolarını tüm dinamikleriyle yansıttığını ve egemen siyasetle toplum arasındaki bu kopuşu anlamaya ve aşmaya yönelik bir dil ürettiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Neoliberal devletin yönetim modeli, bürokrasi-sivil toplum-özel sektör formülüne dayalı bir siyasal karar alma sisteminden oluşmaktadır. Ancak, yönetim modelinde karar alma halka karşı sorumluluk gibi bir ilkeye dayanmadığı gibi, halk iradesinin denetim mekanizmalarından dışlandığı bir süreci inşa etmektedir (Bayramoğlu 2005: 200). Bu süreçte, sermaye yönetiminde etkili bir aktör konumuna gelmekte ve bu etki kent yönetimlerinde açıkça ortaya çıkmakta, kentsel mekânların yeniden yapılandırılmasında sermaye grupları etkin bir rol oynamaktadır. Günümüzde kentlerin, kapitalist toplumsal ilişkilerin başat unsurlarından biri haline gelmesiyle birlikte kentsel mekânlar da sınıf çatışmalarının merkezi haline gelmiştir. Bu çatışmaların önlenmesi ve yurttaşların kentin gerçek sahibi olduğu bir kent demokrasisi için müzakereci demokrasi gibi alternatif çözümler üzerinde düşünülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde gerçekleşen bu müzakere süreçlerinde ortak kamusal sorunlar tartışılmakta, sorunların çözümüne tüm yurttaşların katılımının sağlandığı ve kamusal tartışmaların yapıldığı kamusal alanlardan söz edilmektedir. Medyanın da bir tür kamusal alan işlevi görmesi beklenmektedir. Yerel yönetimlerin toplumsal boyutunu ihmal etmeyen, piyasa tarafından işgal edilmemiş bir kamusal alanda katılımı geliştiren ve yerel kamu hizmetlerini genişleten bir yerel yönetim yapılanması, geniş halk kesimleri ve demokrasi için daha yararlı bir çözüm olacaktır.

Taksim Yayalaştırma Projesi'nin plan ve proje üretme süreçlerinde katılım ve bilgilendirme süreçleri yeterli olmamıştır. Kentsel demokrasi, kamusal nitelikli müdahalelerin çok işlevli ve çok odaklı olarak planlanması gerektiğini kabul etmektedirler. Ülkeler planlama anlayışlarını bu yönde yenilemekte, yeni kavramları yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu kapsamda fikir üretiminin fiziki mekân

düzenlemesiyle sınırlı bir perspektif içinde hazırlanması yerine, bağımsız katılımın sağlandığı, deneyseğilğin, çoğulculuğun gözetildiği yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir (TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi 2012).

Kentsel çatışmaların çözümünde diyalog kanallarını açacak ve kent yurttaşlarının serbestçe fikir geliştirebilmesini sağlayacak en önemli araçlardan biri medyadır. Medyanın, kent sorunları üzerinde kamusal bir tartışma ortamı yaratması gerekmektedir. Katılım, yerel sorunlar hakkında sorumluluk duygusunun ve bilincin artması açısından oldukça önemlidir. Sivil toplumun iletişim süreçlerindeki egemen medya etkisine karşı bir alternatif bir gazetecilik organizasyonu içinde alternatif bir içerik oluşturulması demokratik ve çoğulcu bir medya ortamı için gereklidir. Medya aktivizminin medya demokrasisine katkısı muhalif stratejileri ve kurumsal siyasetin ötesine geçen eylemleri geliştirmesidir. Sermayenin kontrolünde olan anaakım medyanın toplumsal düzeni meşrulaştıran, mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten ve azınlıkta kalanları dışlayan haber kodları karşısında hak odaklı bir haberciliği temel alan, sınıf ve kimlik temelli ayrımcılığa maruz kalan ve ezilen toplum kesimlerinin sesi olan ve başka bir iletişimin mümkün olduğu fikrinden yola çıkan alternatif medya, kamusal sorumluluk taşıyan bir iletişim ortamı yaratmayı, mülkiyet ve kontrol ilişkilerinden bağımsız bir içerik üretmeyi amaçlamaktadır.

Kent yaşamının ayrılmaz bir parçası olan kentsel mekânların kamusalıklarını yitirmeden varlıklarının korunması yerel yönetimlerin önemli bir sorumluluğudur. Kentsel mekânların tüketim kültürünün tapınakları olan alışveriş merkezlerine teslim edilmesi ve orijinal değerlerinden koparılması, yurttaşların ortak değeri ve kültürel mirası olma vasfını kaybetmeleri anlamına gelmektedir. Neoliberal kentleşme süreçleri ve yerel yönetim anlayışı, yurttaşların yaşadıkları kentle ilgili kararlara katılımına ve müzakereci demokrasi uygulamalarına olanak vermemektedir. Alternatif medya, alternatif siyasal görüşler için bir karşı-kamusal alan oluşturmaktadır. Bu çalışmada, alternatif medyanın kent sorunlarına ve yurttaşların taleplerine kamu yararı perspektifinden baktığı ve haber metinlerinde sivil toplum örgütlerinin ve yurttaşların taleplerine odaklanarak kamusal bir tartışma alanı yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONNOTLAR

- (1) Sabah Gazetesi, <http://www.sabah.com.tr/Yasam/2012/09/27/taksim-meydani-kalyona-emanet>, Erişim tarihi: 20.11.2013.
- (2) İdarî ve yargısal süreç için bkz. Gökçeççek Ayata v.d. (2013). Gezi Parkı Olayları: İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.1-5.
- (3) Gezi Parkı protestolarına ilişkin detaylı olay örgüsü için bkz. Gökçeççek Ayata v.d., a.g.e., s. 8-18.

KAYNAKÇA

Alpman P S (2013) "Kentin Şarkısına Eşlik Etmek: İtiraz, İsyan, Direniş", *Praksis, Gezi Özel Sayısı*, 193-202.

Atton C (2002) *Alternative Media*, Sage, London.

Başaran F (2010) "Yeni İletişim Teknolojileri, Alternatif İletişim Olanakları", *Mülkiye*, Sayı: 269, Cilt: XXXIV, 255-270.

Bauman Z (2006) *Küreselleşme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bayramoğlu S (2005) *Yönetişim Zihniyeti: Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Brenner N and Theodore N (2002) *Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism"*, in *Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe* (eds N. Brenner and N. Theodore), John Wiley & Sons, Ltd, Chichester, UK.

Cammaerts B (2007) *Citizenship, the Public Sphere, and Media, Reclaiming the Media Communication Rights and Democratic Media Roles*, In Nico Carpentier and Bart Cammaerts (eds.), *Intellect Books - European Communication Research and Education Association*, 1-8.

Candan A B and Kolluoğlu B (2008) *Emerging spaces of neoliberalism: A Gated Town and A Public Housing Project in İstanbul*, *New Perspectives on Turkey*, No. 39, 5-46.

Carpentier N, Dahlgren P and Pasquali F (2013) *Waves of Media Democratization: A Brief History of Contemporary Participatory Practices In The Media Sphere*, *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 19(3), 287-294.

Carpentier N (2007) *Participation and Media, Reclaiming the Media Communication Rights and Democratic Media Roles*, In Nico Carpentier and Bart Cammaerts (eds.), *Intellect Books - European Communication Research and Education Association*, 87-91.

Croteau D and Hoynes W (2014) *Media/Society: Industries, Images, and Audiences*, Thousand Oaks, Sage, California.

Curran J (1991) *Rethinking the Media as a Public Sphere, Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere*, In Peter Dahlgren & Colin Sparks (eds.), 27-57, Routledge, NY.

Curran J (2002) *Media and Power*, Routledge, London.

Fuchs C (2010) *Alternative Media as Critical Media*, *European Journal of Social Theory*, 13(2): 173-192, DOI: 10.1177/1368431010362294.

Georgiou M (2013) *Media and City*, Polity Pres, Cambridge.

Gündoğdu İ (2013) "Haziran İsyanı'nın İki Temel Dinamiği Üzerine", *Praksis, Gezi Özel Sayısı*, 35-44.

Hamelink C (2012) "The Communicative City", *Communication and Human Rights*, Aimée Vega Montiel (Ed.), International Association for Media and Communication Research, Mexico.

Harvey D (2011) *Sermayenin Mekânları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru, Barış Kıcırcı vd. (çev.)*, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Harvey D (2008) *The Right To The City*, *New Left Review*, 53, 23-40.

Lievrouw L (2012) *Alternative and Activist New Media: A Genre Framework*, *Media and Cultural Studies: Keywords*, in M.G. Durham and D.M. Kellner (eds.), Second edition, Wiley-Blackwell.

Napoli P and Aslama M (Eds.) (2011) *Communications Research in Action: Scholar-Activist Collaborations for a Democratic Public Sphere*, Fordham University Press, NY.

Peters J D ve Cmiel K (1997) *Medya Etiği ve Kamusal Alan*, *Medya, Kültür, Siyaset*, Süleyman İrvan (der.), Ark Yayınları, Ankara, 255-282.

Purcell M (2002) *Excavating Lefebvre: The Right to the City And Its Urban Politics of the Inhabitant*, *GeoJournal* 58, 99-108.

Purcell M (2013) *Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City*, *Journal of Urban Affairs*, doi: 10.1111/juaf.12034

Sandoval M and Fuchs C (2010) *Towards a Critical Theory of Alternative Media*, *Telematics and Informatics*, 27, 141-150.

Silver H, Scott A and Kazepov Y (2010) *Participation in Urban Contention and Deliberation*, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 34, No.3, 453-477.

Smith N (2002) *New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy*, *Antipode*, 34 (3), 427-450.

Springer S (2011) *Public Space as Emancipation: Meditations on Anarchism, Radical Democracy, Neoliberalism and Violence*, *Antipode*, Vol. 43, No. 2, 525-562.

Şengül T (2009) *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi, Ankara.

Taksim Dayanışması Ortak Deklarasyonu (2012) http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/000/506/original/TAKS%C4%B0M_DAYANI%C5%9EMASI_ORTAK_DEKLARASYONU.pdf, 29.02.2012, Erişim tarihi: 28.10.2013.

Taylan A (2012) Alternatif Medya ve Bianet Örneği: Türkiye’de Alternatif Medyaya Dair Etnografik Çalışma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi (2012) “Taksim Meydan Düzenlemesi”,

http://www.peyzajmimoda.org.tr/resimler/ekler/2ed1e6976d7f22d_ek.pdf, Erişim tarihi: 26.10.2013.

Toplumsal Tarih (2012) Taksim Yayalaştırma Projesi Nedir?, 218, 17-20.

Uzunçarşılı Baysal C (2012) Taksim Projesi Üzerinden Neoliberal Kenti Okumak, <http://www.sendika.org/2012/02/taksim-projesi-uzerinden-neoliberal-kenti-okumak-cihan-uzuncarsili-baysal/>, Erişim tarihi: 28.10.2013.

Waltz M (2005) *Alternative and Activist Media*, Edinburgh University Press Ltd., Edinburgh.